

‘Een poging brokstukken van oplossingen in elkaar te passen’

*De eerste vijf jaar van het
Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*

Het omslag, oorspronkelijk vermoedelijk donkergroen, is inmiddels vergeeld en het papier broos. Plakband houdt de gestencilde pagina's bij elkaar (maar bijna niet meer). De tekst is overduidelijk getypt op een ouderwetse typemachine: de regels zijn wat onregelmatig, fouten zijn hersteld door met extra kracht over de verkeerde letter heen te typen. De spelling, ooit vermoedelijk revolutionair bedoeld, doet nu vooral ouderwets aan: 'krities', 'paradoks', 'theoreties perspectief'. Op het midden van het omslag prijkt de titel: Amsterdams Sociologisch Tijdschrift. Eerste jaargang, Aflevering 1. De tweede 'y' is handmatig met een viltstift erbij geschreven.

De namen van de oprichters in het colofon zijn ons – op enkele uitzonderingen na – niet onbekend. Bij enkelen hebben we colleges gelopen: Christien Brinkgreve, Bart van Heerikhuizen. Dick Pels hebben we leren kennen als kennissocioloog en publicist, Harry Kunneman als Habermasexpert en Louis Boon als wetenschapshistoricus in Maastricht. In het oprichtingsjaar van het *AST* – 1974 – zijn ze ongeveer van dezelfde leeftijd als wij nu of zelfs nog jonger: beneden de dertig. Sommigen zijn al vast aangesteld als wetenschappelijk medewerker, anderen studeren bijna af of hebben de status van 'kandidaatsassistent'.

De realisatie dat wijzelf nu – de generatie sociologen geboren rond 1974 – in dezelfde leeftijdsgroep en vergelijkbare positie verkeren als de oprichters van het *AST* toen, bracht ons op het idee om de eerste vijf jaargangen van het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* nog eens uit het archief te halen en deze vanuit ons eigen perspectief te bekijken. In de eerste vijf jaar van zijn bestaan groeide het *AST* uit van een studentenblaadje op gestencil papier tot een heus wetenschappelijk tijdschrift, uitgegeven door een respectabele uitgeverij, met een duidelijk eigen signatuur. Wij wilden deze ontwikkeling nader bekijken. Hoe zag het *AST*'er in de beginjaren uit? Waarover schreven de jonge sociolo-

gen van toen? We kunnen niet ontkennen dat het feit dat het hier de generatie sociologen betrof die ons (deels) heeft opgeleid een zekere toegevoegde waarde gaf aan onze speurtocht naar wat zij zelf in het begin van hun carrière voor sociologie bedreven. De Amsterdamse sociologie zoals wij deze hebben leren kennen in de jaren negentig is immers – qua inhoudelijke thema's en theorieën, maar ook universitaire structuren, opleiding en docentencorps – voor een belangrijk deel uitkomst van ontwikkelingen in de jaren zeventig. De oprichting van het *AST* valt midden in deze periode van verandering en in de vroege *AST* zien we dan ook de Amsterdamse sociologie *in statu nascendi*. Wat ons als kader werd aangereikt is hier nog volop in ontwikkeling.

Het *AST* in tijden van crisis: inhoudelijke kenmerken

De sociologie is begin jaren zeventig terechtgekomen in een paradoxale situatie. De populariteit van het vak onder studenten is groeiende. De institutionele positie lijkt zich hiermee te versterken. Maar inhoudelijk is het zelfvertrouwen tanende en de toendertijd in Amsterdam verblijvende Gouldner spreekt zelfs over de 'crisis in de sociologie'. Na het eroderen van de – wat Giddens noemde – 'orthodoxe consensus' van Parsons, Merton, Lazarsfeld is het vakgebied verbrokken tot verschillende, onderling strijdige, perspectieven. De eenheid en overeenstemming noodzakelijk voor de status van 'normale wetenschap' ontbreekt. De 'crisis' laat in deze periode weinig sociologen onbewogen. De oprichters van het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* zijn hierop geen uitzondering.

Bij de eerste aflevering schrijft de redactie in het *Ten Geleide*: 'Iedereen die momenteel sociologie studeert wordt geconfronteerd met een groot aantal uiteenlopende theoretische perspectieven, methodologische posities en theorie-praktijk-opvattingen. Het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* neemt deze situatie als uitgangspunt. De redactie pretendeert niet een 'nieuwe sociologie' te brengen, maar wil daar wel hard voor werken. We gaan ervan uit dat de bestaande pluriformiteit geen ideale situatie vormt, maar de uitdaging stelt verzuiling van stromingen te doorbreken en toe te werken naar een nieuwe traditie van sociologiebeoefening.' De oprichters spreken hier het voornemen uit om het *AST* als podium te gebruiken waarop verschillende benaderingen elkaar kunnen treffen en met elkaar in debat kunnen gaan, in, zoals ze het zelf formuleren 'een poging de brokstukken van oplossingen die voorhanden zijn in elkaar te passen'. Hoe wordt hier in de eerste vijf jaar invulling aan gegeven? Aan welke benaderingen biedt het *AST* een podium?

Een eerste vluchtige blik laat al enkele – voor ons – opmerkelijke aandachtspunten binnen het *AST* zien. Het marxisme staat vaker en explicieter in de aandacht dan vandaag de dag het geval is. Ook is er veel belangstelling voor Oost-Europa en Rusland: het *AST* kent in deze jaren zelfs een heuse Oost-Europa rubriek. Een inhoudsanalyse (zie tabel 1) bevestigde ook enkele andere eerste indrukken: zeker in de eerste drie jaargangen worden relatief weinig artikelen gepubliceerd die we ‘empirisch’ zouden kunnen noemen. Theoretische artikelen voeren de boventoon en de artikelen met een empirisch karakter zijn vooral – of bijna uitsluitend – *reflexief* te noemen: sociologische of historische onderzoeken naar de sociologie zelf. In overeenstemming met het genoemde uitgangspunt kent het *AST* – ook vooral in de eerste drie jaargangen – een centrale plaats toe aan het debat en de polemiek. Opvallend is ook dat het *AST* in de beginjaren zich meer dan voor ons gebruikelijk waagt aan diverse genres. Waar wetenschappelijke tijdschriften zich (vandaag de dag) voornamelijk beperken tot wetenschappelijke artikelen en wellicht enkele boekrecensies, worden in het *AST* wetenschappelijke artikelen afgewisseld met columns, interviews, lezingen, congresverslagen, onderzoeksvoorstellen of persoonlijke reflecties. Het experiment wordt met andere woorden niet geschuwd.

Maar het meest springt in het oog dat in vroege *AST*'s een prominente plek wordt ingenomen door de wetenschapsfilosofie en de kennistheorie. Velen lijken van mening dat de ‘crisis van de sociologie’ vooral de opdracht inhoudt om filosofisch te reflecteren op de grondslagen van de sociologie als wetenschap. De namen van Lakatos, Popper, Feyerabend, Kuhn, Wittgenstein en Habermas vullen dan ook menige literatuurlijst. Vanuit onze eigen kennismaking met de Amsterdamse sociologie (en het *AST*) vanaf de jaren negentig is een dergelijke nadruk op wijsgerige kwesties in de vroege *AST*'s wel opmerkelijk te noemen. Zoals ook voor de Nederlandse sociologie in het algemeen geldt, staat de Amsterdamse sociologie immers niet bepaald bekend om haar interesse voor grondslagendiscussies (Schuyt 2001). Maar in de periode dat het *AST* wordt opgericht lijken de kaarten anders geschud. Titels als ‘Ludwig Wittgenstein and the beginnings of a sociology’ of ‘De sociale constructie van het structurele werkelijkheidsbegrip’ zijn niet ongebruikelijk. Overigens blinken niet al deze stukken uit door helderheid of begrijpelijkheid en af en toe be kroop ons het gevoel dat er sprake was van enige jeugdige overmoed – om niet te zeggen ostentatieve eruditie of moedwillige ondoorgrondelijkheid – in het behandelen van de vaak complexe materie.

In het *AST* uiten enkelen hun zorg over deze aandacht voor filosofie binnen de Amsterdamse sociologie. Zo ontwaart redacteur Herman Warringa in aflevering 1 (2) een ‘verzelfstandiging’ van ‘bijvakken’ als de wetenschapsfiloso-

fie. In de vele filosofische discussies over de sociologie blijft de bijdrage aan de sociologie volgens Warringa relatief onduidelijk en abstract. Of anders gezegd, voor veel sociologen lijkt de filosofie van een tussenstop tot een eindhalte te zijn geworden. Ook de Amsterdamse hoogleraar Derek Phillips plaatst in een interview in dezelfde aflevering vraagtekens bij het feit dat zo weinig mensen in Amsterdam zich met ‘concrete sociologie’ bezighouden – om overigens zelf niet lang daarna een op Winch en Kuhn gebaseerde analyse van de ‘rationele beoordeling van theorieën’ te publiceren.

In de eerste aflevering tekent zich echter ook een alternatief af binnen deze roep om herbezinning op de uitgangspunten van de sociologie. Zo pleit Bart van Heerikhuizen voor een historisch-sociologische studie van de sociologie zelf, ook als dit betekent dat de filosofische discussie voorlopig onbeslecht moet blijven. Van Heerikhuizen ontwaart in deze ‘reflexieve wending’ bovendien iets van een (nieuwe) convergentie in de sociologie: ‘Konstateren we aan het S.I. [Sociologisch Instituut, AvV/GK] dan toch een zekere “konvergentie in het sociologisch denken en onderzoeken”? Misschien wel. Misschien is wat de één sociologie van de sociologie, de ander reflexieve sociologie en een derde sociogenetisch onderzoek van de sociologie noemt een verschillend geformuleerde manifestatie van eenzelfde centrale aanpak.’ Christien Brinkgreve geeft in ieder geval in een vergelijkbare oproep ook te kennen graag meer studies te zien naar hoe wetenschappers in de praktijk onderzoek doen (Latours ‘wetenschap in actie’ *avant la lettre?*). Niet lang na deze oproepen zien we ook daadwerkelijk dergelijke studies verschijnen. Van Heerikhuizen en enkele van zijn studenten presenteren resultaten van historische studies naar de Nederlandse sociologie¹ en Brinkgreve geeft gehoor aan haar eigen oproep in een Goffmanachtige analyse van de ‘presentation of self’ van (met name) docenten in het academisch leven.⁴

De meer filosofisch geïnteresseerden lijken echter niet onverdeeld gelukkig met deze ‘sociologisering’ van de wetenschapsstudie. De gedachte dat wetenschapstheoretische kwesties door een sociologie van de wetenschap kunnen worden opgelost en dus geen zelfstandige filosofische reflectie behoeven, lijkt althans inzet van een kort debat dat opleeft naar aanleiding van Louis Boons

1 AST, 4 (2).

2 AST, 1(1): 80.

3 Onder meer in AST, 1 (2), 2 (2), 2 (4), 3(1), 3 (2), 3 (3). Zie ook tabel 1.

4 AST, 2 (2).

kritische bespreking van Goudsbloms *Balans van de sociologie*.⁵ Boon spreekt daarin over het ‘sociologisme’ als het naar zijn mening ‘meest betreurenswaardige aspect van de “Balans”’. Hoewel het onduidelijk blijft in hoeverre in *Balans* daadwerkelijk sprake is van ‘sociologisme’ (‘Waar staat dat Boon?’, is Goudsbloms reactie), lijkt het eigenlijke doelwit van Boons kritische opmerkingen uiteindelijk niet Goudsbloms boek te betreffen maar vooral de ideeën van Norbert Elias over de rol van de filosofie. (Of zoals Boon het uitdrukt in de titel die hij aan zijn stuk meegeeft: de ‘sociologie achter de Balans’.) Boon verzet zich tegen de – in zijn woorden – ‘karikatuur’ die Elias van de filosofie maakt, de reductie van inhoudelijke argumenten tot expressies van groepsbelangen en de gelijkstelling van de gehele filosofie met het ‘homo clausus’-model. Het debat lijkt een uitdrukking te zijn van een zekere tegenstelling tussen de ‘filosofen’ en de ‘Elianen’.⁷ Na de eerste jaren neemt het aandeel wijsbegeerte in het *AST* langzamerhand af, verlaten redactieleden met filosofische interesses de redactie en wordt, zoals Carla van El heeft beschreven, het profiel van het *AST* steeds duidelijker ‘figuratiesociologisch’.⁸

5 *AST*, 1 (3), 1 (4) en 2 (1).

6 ‘Onder sociologisme wil ik verstaan de stelling dat alle problemen teruggebracht kunnen worden tot sociologische problemen. Wetenschapstheoretische of methodologische problemen dienen voortaan door de sociologie van de wetenschap te worden bestudeerd en kunnen door haar bevredigend worden opgelost, normatieve of ethische door een sociologie van de moraal.’ *AST*, 1 (3): 110

7 Ook Paul ten Have – in een persoonlijk getint stuk – spreekt over de ‘radikale afwijzing’ van de filosofie door Elias en de filosofie als ‘aartsvijand’ van Elias. *AST*, 2 (2).

8 Volgens Carla van El speelt hierbij niet alleen een rol dat de filosofisch geïnteresseerden als Harry Kunneman, Louis Boon en later Dick Pels de redactie van het *AST* verlaten, maar ook – of hiermee samenhangend – de steeds duidelijker wordende ontwikkeling van het *AST* in de richting van de figuratiesociologie. Enerzijds biedt het Eliaanse perspectief een mogelijkheid om een eind te maken aan de ervaren ‘crisis in de sociologie’, de ‘verlammende’ grondslagediscussies te laten voor wat ze zijn en ‘gewoon weer aan de slag’ te gaan. (Citaat van Wilterdink in Van El 2002: 43) Anderzijds wordt het werk van Norbert Elias door sommigen opgevat als een poging om ook inhoudelijk de filosofische discussie naar de periferie te verschuiven. De filosofisch geschoolde Elias gebruikt – wellicht vanuit zijn biografie begrijpelijk (vergelijkbaar met Bourdieu’s gang door de faculteiten) – eerder de sociologie om stelling te nemen tegen de filosofie dan omgekeerd en laat daarmee volgens enkele critici weinig ruimte meer voor een zelfstandige filosofische reflectie.

In de eerste twee jaargangen is de figuratiesociologie nog slechts één perspectief onder vele. Op de ‘sociologie/geschiedenis van de sociologie’-stukken na, staan de eerste twee jaargangen grotendeels in het teken van kennistheoretische, marxistische en polemische artikelen. Vanaf de derde jaargang echter neemt de figuratiesociologie een dominantere positie in binnen het AST. Het ‘informalisering debat’ neemt een aanvang met de publicatie van de ‘klassieker’ van de figuratiesociologie ‘Margriet weet raad’ van Christien Brinkgreve en Michel Korzec en de reactie van Cas Wouters.⁹ Ook versies van wat later zullen uitgroeien tot (figuratiesociologische) proefschriften zijn reeds in de vroege afleveringen van het AST te vinden: Brinkgreve over de professionalisering van het beroep van therapeut, Wilterdink over vermogensverhoudingen, De Regt over arbeidersgezinnen, Wouters over informalisering.¹⁰

Met de ‘knowledge of hindsight’ is het interessant dat nu juist de auteurs van het leerboek *Samenlevingen* – het ‘uithangbord’ van de figuratiesociologie – in deze periode in het AST reeds andere leerboeken uitvoerig bespreken. Wilterdink recenseert *Grondbeginselen der sociologie* van De Jager en Mok, en Van Heerikhuizen neemt *Human Societies* van Hurd en anderen voor zijn rekening. De Jager en Mok wordt zeer kritisch besproken (‘Alles bij elkaar is het meest indrukwekkende aan dit boek ongetwijfeld het notenapparaat,’ besluit Wilterdink zijn recensie),¹¹ maar over *Human Societies* is de recensent wel te spreken. Met wellicht het plan voor een eigen leerboek al in het achterhoofd oordeelt Van Heerikhuizen: ‘De ideale inleiding in de sociologie is nog niet geschreven, maar op dit moment is *Human Societies* wel de beste.’ (AST, 1 (4)) De aanpak van deze door sociologen uit Leicester – de universiteit waar Elias doceerde – geschreven inleiding in de sociologie kent dan ook een duidelijke verwantschap met de uitgangspunten van de figuratiesociologie (en het eigen *Samenlevingen*). Veel lof gaat bijvoorbeeld uit naar het historisch-vergelijkende perspectief dat de ruggengraat van *Human Societies* vormt, het ontwikkelingsperspectief dat hier ‘nu eens werkelijk functioneert als uitgangspunt’, evenals het feit dat ‘hier ernst wordt gemaakt met het wegvagen van de hinderlijke en een beetje absurde scheiding tussen westerse en niet-westerse sociologie.’ Bovendien worden de verschillende thema’s van de verschillende hoofdstukken ‘in één model samengevoegd’ en in voortdurende verwijzing naar elkaar besproken, waardoor je je ‘en passant ook de vraag gaat stellen of de opdeling

9 In afleveringen 3 (1) en 3 (3).

10 Respectievelijk 3 (4), 4 (2) en 4 (3), 4 (1), 3 (3) en 5 (3).

11 AST, 2 (1): 131.

van de sociologie in zulke deelgebieden wel zo gelukkig is'. 'Haarkloverij over definities' zoals in *Moderne Sociologie* van Van Doorn en Lammers wordt door Hurd c.s. vermeden en de schrijvers trekken zich weinig aan 'van wat wel en wat eigenlijk niet tot het objectgebied van de sociologie mag worden gerekend'. Ook het feit dat Hurd ondanks de 'crisis in de sociologie' zich vooral richt op onderwerpen waarover relatief weinig meningsverschil bestaat, wordt als een pre beoordeeld. Een zekere vermoeidheid met de grondslagendiscussies, en de behoefte om in het onderwijs studenten niet meteen of niet alleen met vragen te confronteren 'die afgestudeerde sociologen tot wanhoop drijven', lijkt ook hier een motief:

Hij [Hurd, AvV/GK] kan de afmattende debatten over objectgebied, aard en methoden van de sociologie even buiten haakjes zetten en zichzelf de gelegenheid geven om de lezer in te lichten over al die interessante dingen, die de sociologen hebben opgemerkt en nog steeds opmerken over menselijke samenlevingen.

In het *Ten Geleide* van het eerste nummer schrijft de redactie ook dat ze 'de roep om directe relevantie' wil weerstaan en kiest voor de discussie, voor de theorie en niet voor de onmiddellijke praktijk. Waarschijnlijk is deze beginselverklaring gericht tegen de meer radicale, op de revolutionaire praktijk gerichte studentenfracties die, Marx indachtig, de tijd aangebroken zien om de wereld niet langer te interpreteren, maar haar te veranderen. Maar ook zonder het 'directe belang' en de 'praxis' voorop te stellen zijn de debatten en discussies scherper en polemischer van toon dan we nu gewend zijn. Dat geldt ook voor de louter op inhoudelijke, wetenschappelijke aspecten gerichte discussies. Een zekere roekeloosheid en onbevreesdheid voor het eventueel voor het hoofd stoten van 'gevestigden' kenmerkt de stijl van discussiëren. De toon heeft iets weg van 'nieuwkomers onder elkaar', alsof ze zich niet hoeven in te voegen in de bestaande structuren van het universitaire veld. Door de aanwas van nieuwelingen lijkt zich een zodanige 'kritische massa' te hebben ontwikkeld dat het referentiekader meer ligt bij de *peers* dan bij de oudere generatie en het zelfvertrouwen tegenover hen een hoge vlucht kan nemen. Op momenten getuigen de vroege *AST*'s echter van een onderhuidse spanning tussen nieuwkomers en gevestigden binnen de universiteit.

Nieuwe en oude vrijgestelden: het *AST* en de ‘meer gesettelde sociologen in den lande’

Zo hier en daar wordt terloops een scherp beeld opgeroepen van de mensen die het *AST* volschreven. In nummer 4 (1) bespreekt redactielid Nico Wilterdink een boek van Herman Vuijsje over de ‘nieuwe vrijgestelden’, waarmee Vuijsje doelde op de sociale positie van onder andere ‘universitair medewerkers, welzijnswerkers, en sociale-academiedocenten’, beroepen die gekenmerkt worden door ‘grote werkautonomie, (...) relatief hoog en verzekerd inkomen, en onduidelijke waarde van geleverde prestaties’.¹² Vuijsje, zelf Amsterdams socioloog, had zich bij het schrijven van dit boekje, gebaseerd op een artikelenreeks in de *Haagse Post*, laten inspireren door zijn ervaring met academisch sociologen. In de bespreking beschrijft Wilterdink ook hoe deze nieuwe vrijgestelde eruit ziet: ‘(...) op het boekje prijkt een jongen met de uiterlijke kentekenen van Nieuwe Vrijgesteldheid: spijkerjack, snor, halflang haar, pakje shag, plastic koffiebekertje.’¹³ Naar aanleiding van de ondertitel van het boek, ‘De opkomst van het spijkerpakkenproletariaat’, vraagt Wilterdink zich tussen haakjes af of het spijkerpak ‘niet een beetje passe’ is.

Wat citaten als deze teweegbrengen is wat Huizinga aanduidde als de ‘historische sensatie’. De vanzelfsprekendheid waarmee dit spijkerpak – tegenwoordig niet eens meer *camp* – ten tonele wordt gevoerd, de blijkbaar symbolische waarde van die snor (wie draagt er nog een snor, zeker aan de universiteit?) en die shag, brengt ineens deze verdwenen en voor ons tamelijk exotische wereld tot leven: deze mensen in spijkerpak zijn de mensen die het *AST* volschreven, en dit is de wereld waarin het *AST* verscheen.

Door de snelle groei van de universiteiten vanaf de jaren zestig kwamen er op de universiteit in hoog tempo ‘nieuwe vrijgestelden’ bij: jonge medewerkers en kandidaatsassistenten om colleges te verzorgen aan de vele nieuwe studenten, vooral bij een ‘modestudie’ als sociologie. De inpassing van deze nieuwe medewerkers verliep klaarblijkelijk niet altijd geheel wrijvingsloos. De afstand tussen deze generatie en de oude academische orde blijkt wel uit de zeldzame bijdragen van sommige ‘oude vrijgestelden’: hoogleraren en medewerkers die al langer op de universiteit werkten. De professorale toon en stijl van deze stukken, het vanzelfsprekende statusbesef waarmee ze spreken, veroorzaken – net als de beschrijving van de jongen met spijkerjack en snor – een moment

12 *AST*, 4(1): 121.

13 *Ibid.*

waarin de wereld van het *AST* tegelijkertijd ver weg lijkt, en tot leven komt. Zo is er een omzichtig geformuleerd, maar duidelijk getergd stuk in 2 (4), waarin de Amsterdamse professor Jolles de opkomst van het marxisme, dat onder sociologen lange tijd zeer marginaal was ('Marx als economist was wellicht in zijn tijd een belangrijk schrijver, maar temidden van tal van hedendaagse auteurs kwam hem zeker geen vooraanstaande plaats toe'), probeert te duiden. Jolles signaleert:

het ontstaan van allerlei pressie-constellaties, waarin marxistische denkbeelden, als geestelijk goed van verdrukten opgevat, een centrale rol vervullen. Bij pressie hoeft niet meteen, en zeker niet uitsluitend, aan instituuBezettingen en collegeboycots te worden gedacht, al spelen deze spectaculaire vormen zeker een rol. (...) Er is op dit punt een geleidelijk, haast onzichtbare overgang van vragen, via voorstellen, met pressie omgeven voornemens, tot drukmiddelen in de achterkamers via chantage.¹⁴

Duidelijk niet erg gesteld op de manier waarop het marxisme zich aan zijn eigen faculteit manifesteert, besluit Jolles zijn stuk met een pleidooi voor het oprichten van een interfaculteit voor 'marxistische studiën': 'Ik leg hier dan ook met graagte de pen neer in afwachting van de reacties, welwillend of onwelwillend, dit in de hoop dat wij op de duur het marxisme de plaats kunnen geven die het verdient.'¹⁵

Nog sterker komt de professorale status en habitus naar voren in de terechtwijzing van de redactie door hoogleraar niet-westerse sociologie Wertheim in een antwoord op een kritisch stuk over zijn werk:

(...) noch de kwaliteit van de argumentatie, noch de schier-beledigende toon met name van de slotpagina's 14-15 nodigen uit tot een reactie. Maar nu de redactie van *AST* bij mij sterk aandringt om te reageren, heb ik toch maar besloten hieraan te voldoen, in de vaste verwachting dat zij er voortaan met oplettendheid op zal toezien dat de discussie, als bijdrage waartoe mijn reactie moet dienen, van opmerkingen in dezelfde stijl zal worden vrijgehouden.¹⁶

14 *AST*, 2 (4): 5.

15 *AST*, 2 (4): 29-30.

16 *AST*, 1 (4): 58.

Deze (iets) oudere generatie wordt in het *AST* soms hard aangevallen – zie de aanval van Korzec op Wertheim waarnaar hierboven verwezen werd (in 1 (4)), de eerder genoemde stukken van Boon over Goudsblom en van Wilterdink over Mok en De Jager, de felle verdediging van Brunt en Bovenkerk van de door hen zeer bewonderde Chicago School (in 3 (4)), die in hun ogen door Van Doorn, co-auteur van het klassieke leerboek, ernstig tekort was gedaan. Daarnaast staat er in aflevering 1 (3) een zuinige recensie van Goudsblom, die ergens tussen de oude en nieuwe orde lijkt te vallen, van een boek van de grijze eminentie Van Heek. Ook de (toen) jonge Tilburgse hoogleraar Zijderveld lijkt een dergelijke tussenpositie in te nemen. Op een kritisch artikel van Kunneman in aflevering 1 (3) schrijft hij een scherpe repliek, maar, zo memoreert de redactie in een oproep voor nieuwe leden: na plaatsing van zijn repliek neemt hij een abonnement op het *AST*. In een veelzeggende reactie op zijn vermelding in deze oproep protesteert Zijderveld tegen het feit dat hij door de redactie van het *AST* ‘ongevraagd gerangschikt [werd] onder de groep van “meer ‘gesetelde’ sociologen” in den lande.’¹⁷ Blijkbaar was het in deze tijd geen aanbeveling om gevestigd te zijn. De lokale Amerikaanse hoogleraren Phillips en Gouldner blijven bij deze aanvallen op de gevestigden opvallend buiten schot, of worden zelfs gepresenteerd als deel van de academische tegencultuur.

Maar eigenlijk is de oude academische orde in deze jaargangen van het *AST* zo goed als onzichtbaar. Na de eerste nummers verdwijnen de bijdragen van representanten van die orde bijna geheel, en er wordt ook niet naar hen verwezen, of met hen gepolemiseerd. Het zijn de jongeren onder en met elkaar, in debat over waar het heen moet met de sociologie. De opinie van de ‘meer gesetelde sociologen’ lijkt steeds minder relevant te worden, en zo worden de gevestigden langzaam maar zeker buitenspel gezet door de jeugdige buitenstaanders.

Sommige bijdragen aan dit debat doen ook uitgesproken jeugdig aan. Men citeert veel, en soms wel erg nadrukkelijk, klassieken uit sociologie, romanliteratuur, en soms populaire cultuur. Zo citeert Brinkgreve de Beatles in een bespreking van Sennett, en geeft Kunneman aan een stuk over sociologie een motto van Dylan mee over gedeelde dromen. Omdat wij veel van de auteurs veel later hebben leren kennen, is het soms verrassend hoe jong ze lijken: soms is de toon erg studentikoos, bijvoorbeeld in een spottend stukje van Bart van Heerikhuizen over nog niet-concurrent *Mens en Maatschappij*, of in het stuk van Brinkgreve over academische zelfpresentatie, eerder een parodie op een

17 *AST*, 2 (3): 119.

onderzoeksverslag dan een artikel.¹⁸ En ook de soms wel zeer nadrukkelijk erudiete citaten en pompeuze motto's, vaak in het originele Duits of Frans, doen jong aan. Ostentatief of niet, bijna alle auteurs geven in deze debatten blijk van opvallend grote belezenheid. Hierbij wordt ook veel verwezen naar (toen) zeer recente literatuur: niet alleen de eerder genoemde wetenschapsfilosofen, maar ook naar mensen als Giddens, Schutz, Goffman, Elias, Sennett, Wallerstein, Urry en allerhande (inmiddels meest vergeten) marxistische denkers. Een aantal van deze (toekomstige) grootheden publicerden zelf in het *AST*, zoals Zygmunt Bauman, Immanuel Wallerstein en Paul Feyerabend (die in zijn lezing opgenomen in aflevering 2 (2) zijn publiek complimenteert met het feit dat ze er zoveel jonger en linkser uitzien dan het vorige publiek dat hij toesprak). Voor een groot deel gaat het hier om auteurs die ook op de literatuurlijsten van de volgende – onze – generatie is blijven staan, maar deze canonieke status hadden ze in de jaren zeventig meestal nog niet bereikt.

Over deze 'ontdekte' auteurs wordt met groot enthousiasme en een zekere urgentie geschreven. Het beeld dat hierdoor ontstaat is van een generatie die gretig aan het lezen was, en probeerde de denkbeelden van oude en nieuwe denkers, van Park en Wittgenstein tot Elias en Goffman, op een eigen manier uit te werken. Dit verwoede en betrokken lezen is misschien deels een gevolg van de 'crisis', die men zich zeer persoonlijk aan leek te trekken. Maar het hangt waarschijnlijk ook samen met een behoefte aan duiding van de veranderingen waar men middenin zat. Het is allicht geen toeval dat de sociologie juist in een periode van grote sociale verschuivingen veel studenten trok. Blijkens de vele stukken over emancipatoire, marxistische, of anderszins geëngageerde sociologie waren sommigen niet alleen op zoek naar intellectuele verklaringen, maar ook naar zingeving en politieke duiding – in elk geval naar antwoorden die verder gingen dan alleen het oplossen van de crisis in de sociologie.

In de *AST*'s staan vooral meer academische pogingen om de eigen situatie en actuele veranderingen te duiden met behulp van de sociologie. Er staan bijvoorbeeld diverse stukken in over de nieuwe middenklasse, wat tegelijkertijd een actueel-politiek en een theoretisch probleem was: de jonge sociologen hoorden hier zelf natuurlijk ook bij. Een terugkerend thema zijn ook verschuivingen in het gezins- en seksevenhoudingen: in het onderzoek naar familiefoto's van Boerdam en Oosterbaan Martinius,¹⁹ en in een combinatie van streekro-

18 Beide in *AST*, 2 (2)

19 *AST*, 5 (1)

mans over en participerende observatie in de Alblasserwaard door Verrips.²⁰ De meest omvattende poging tot duiding is de studie van Brinkgreve en Korzec naar de probleemrubriek van *Margriet*, en de daarop volgende discussie met Cas Wouters en Paul ten Have in hoeverre het hier ging om een wezenlijke ommekeer in civilisatieprocessen.

Het is misschien ook hierom dat theorie en politiek voor zoveel auteurs direct in elkaars verlengde lijken te liggen – een opvallend verschil met het heden nu de politiek bijna uit de sociologie verdwenen lijkt te zijn (en vervangen is door beleid). Dit heeft vast ook te maken met het feit dat politiek toentertijd sterk gedomineerd werd door de tegenstelling tussen kapitalisme en communisme, waarbij sociologische theorie en politiek wel heel nauw verwolchten waren. De oude *AST*'s bevatten een lange serie discussies over communistische samenlevingen, en hierbij geeft men blijk van een opvallende betrokkenheid met de Goelag en de situatie in China. Deze kwesties worden beschreven alsof dit op een bepaalde manier actuele kwesties zijn, met relevantie voor de lokale situatie – waardoor China en vooral Rusland een stuk dichterbij zijn dan tegenwoordig. In opvallend contrast hiermee lijkt Amerika juist verder weg dan tegenwoordig, nu Amerika (en 'Amerikaanse toestanden') vaak een impliciet referentiepunt is waaraan Nederlandse conclusies en situaties gespiegeld worden. Overigens is het hele *AST* opvallend Europees georiënteerd: ook het sociologische referentiekader, de literatuurverwijzingen, namen en theorieën zijn aanzienlijk minder Amerikaans dan tegenwoordig – al is dat misschien eerder een tijdelijke terugval, omdat bij de crisis toch vooral de Amerikaanse sociologie uit de gratie was geraakt.

De indruk die blijft hangen na het lezen van de vijf jaargangen *AST* is dat auteurs het gevoel hadden bezig te zijn met iets dat grote relevantie had. Dit geldt niet alleen voor de meer emancipatoire en activistische vormen van sociologie, maar juist ook voor meer theoretische stukken. Zelfs de meest abstracte wetenschapstheoretische stukken lijken te zijn geschreven vanuit de gedachte dat het hier gaat om een zaak van levensbelang. Dit verklaart wellicht ook de soms wel erg scherp getoonzette aanvallen op theoretische tegenstanders, zelfs als het gaat om de wetenschapstheoretische grondslag van iemands werk, de mogelijkheid voor een emancipatoire sociologie, of de interpretatie van de ontwikkelingen in een straat in de Jordaan.

In sommige bijdragen wordt expliciet aangegeven hoe persoonlijk de relevantie van de sociologie kan zijn. Uit de bijdragen over 'Dilemma's van

20 *AST*, 5(3)

refleksiviteit', waarin Paul ten Have verslag doet van pogingen om de benaderingen van Elias en de etnomethodologie – die hem beide zeer aanspreken – te combineren, blijkt dat een poging een middenweg te vinden tussen twee sociologieën tegelijk een persoonlijke zoektocht kan worden. Ten Have duidt dit proces zelfs aan als 'zelfanalyse': 'beide tradities hebben mij in belangrijke mate gevormd tot wat ik nu ben, maar met de combinatie is het soms maar moeilijk leven.'²¹ En in een betoog over wetenschap als roeping schrijft Dick Pels:

de creativiteit van wetenschap [stoelt] op de fundamentele ervaring van anders-zijn, van *vreemd-zijn* aan de wereld. De tragedie is niet zozeer in deze wereldvreemdheid zelf gelegen, als in het onvermogen om zichzelf zelfbewust te definiëren als deviant. Herman Hesse heeft dit in *Steppenwolf* in een prachtig beeld gevat: [lang citaat, en Pels vervolgt:] Om aan de tragedie te ontkomen, moet men durven gokken op zichzelf, moet men zijn eigen afwijkende impulsen en persoonlijke ervaringen als leidraad nemen, om ten slotte ook te worden wat men is.' (1 (1): 56)

Met andere woorden: de wording tot wetenschapper is meteen ook de realisering van zichzelf. De geestdrift waarmee zeer abstracte discussies over de interpretatie van Marx, of wetenschapstheoretische kwesties, of meer in het algemeen de crisis in de sociologie, werden behandeld wekt de indruk dat men geloofde dat ook deze tamelijk toepassingsvrije domeinen een groot en direct belang hadden. Dat wij ons niet helemaal kunnen verplaatsen in een dergelijk vertrouwen in het belang van theorie stemt ons misschien wel een beetje weemoedig.

De gedachte dat sociologie iets is waar de wereld wat aan heeft, is vermoedelijk niet alleen een weerslag van de academische cultuur van de jaren zeventig, maar ook van de cultuur van de generatie die het *AST* oprichtte en vol-schreef. De in de teksten doorklinkende gedachte dat alle roeren omgegooid moeten worden, hoort misschien bij een bepaalde leeftijd. Maar het past ook bij het clichébeeld van de babyboom-generatie die geloofde dat 'alles anders moest'.²² De redactie van het *AST* vertegenwoordigde vermoedelijk nog de meer bedachtzame factie van deze generatie, in de zin dat men niet zozeer lijkt te vinden dat alles meteen anders moet, maar eerder dat alles dringend onder-

21 *AST*, 2(2): 82.

22 Zie ook: Koper, Vecht & Weezel 1991.

zocht, en bediscussieerd moet worden – maar met eenzelfde urgentie en soms wat opgewonden toon.

Het meest opvallende symbool van deze veranderingsdrang is misschien nog wel de nieuwe spelling: ook in de taal moest blijkbaar alles anders, op een nadrukkelijke en zeer zichtbare manier. Er lijkt zeker een relatie te zijn tussen de mate van linksheid van de auteur en de nieuwigheid van de spelling, wat er ook op wijst dat spellingsvoorkeuren iets te maken hebben met veranderingsgezindheid. Het tekent de pluriformiteit van het *AST* dat deze spelling in verschillende artikelen in uiteenlopende mate is doorgevoerd, blijkbaar had de redactie (ook) hier geen strikt beleid. Hoewel het Amsterdams *Sociologisch Tijdschrift* heet, wordt in *Ten Geleide* van het eerste nummer gesproken van ‘theoretiese perspectieven’ en ‘methodologische posities’ (onze cursivering). Ook veel voorkomende woorden als reflexief/refleksief, of crisis/krisis worden vaak in hetzelfde nummer op een verschillende manier geschreven. De redacteurs nemen in deze kwestie, net als in zovele andere, een gematigde positie in: men handhaaft de ‘x’, maar de ‘c’ wordt in het algemeen vervangen door een ‘k’, en de keuze tussen ‘-isch’ en ‘-ies’ staat elk redactielid vrij, in elk geval in de eerste vijf jaar. Tegen het einde, echter, lijkt ook hier meer eenvormigheid in te komen: in de laatste door ons bestudeerde jaargang hanteert eigenlijk iedereen weer de voorkeursspelling, en is de orde weer hersteld.

Conclusie

De ambities van de *AST*-redactie om ‘de brokstukken in elkaar te passen’ tot een eenheidssociologie zijn uiteindelijk tot op zekere hoogte gelukt: misschien misten er nog wat scherfjes en waren er wat losse brokstukken over, maar gedurende enkele decennia kreeg binnen het *AST* en in de Amsterdamse sociologie één perspectief de overhand: de figuratiesociologie. Het *AST* kreeg binnen deze situatie van ‘lokale’ normale wetenschap een centrale functie: hoewel er altijd ruimte bleef voor andere perspectieven werd het het vlaggenschip van de Nederlandse figuratiesociologie (al waren diverse redactieleden vertrokken voor deze situatie kon ontstaan).²³ Hoewel de *AST*-redactie zich presenteerde als relatieve buitenstaanders, die zich afzetten tegen de gevestigde orde en zich nadrukkelijk afzijdig hielden van de radicale politiek van veel van hun collega’s, ontwikkelden ze zich vrij snel tot de (lokale) gevestigden.

23 Zie ook Pels 1998.

Deze terugkeer naar het begin van het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* is niet geschreven vanuit de bedoeling om de sociologen van toen, die redactielid, contribuant of lezer waren van het AST, een nostalgisch moment te bezorgen. Daarom ook hebben we onszelf als uitgangspunt genomen en de indruk die het AST op ons maakte tot onderwerp gemaakt. We richten ons met dit retrospectief ook op de jonge sociologen van nu die wellicht net als wijzelf nieuwsgierig zijn naar wat voor sociologie hun eigen docenten (en hun generatiegenoten) in hun beginjaren bedreven. Ter afsluiting willen we nu nog enkele algemene verschillen benadrukken die ons via lezing van de vroege AST's is opgevallen tussen de huidige en de toenmalige jonge sociologen.

Zou de redactie in het fictieve geval van een nieuw op te richten *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* vandaag de dag zichzelf opnieuw in het *Ten Geleide* de opdracht stellen een bijdrage te leveren aan het opheffen van de 'crisis in de sociologie'? Waarschijnlijk niet. De pluriformiteit in de hedendaagse sociologie is echter niet minder dan dertig jaar geleden. Van de in die tijd verwachte en gehoopte nieuwe synthese, van de overgang naar een nieuwe 'paradigmatische' fase, is weinig terechtgekomen. Onze indruk is echter dat dit de huidige generatie ook maar weinig kan schelen. De redactie van het AST kon de 'crisis' – en de bijbehorende breuk met de oudere generatie sociologen – nog als centraal uitgangspunt nemen en met het nodige zelfvertrouwen de hoop uitspreken dat deze verholpen zou kunnen worden.

Voor de huidige generatie is dit naar onze indruk een *non-issue*. Het naast elkaar bestaan van uiteenlopende theoretische perspectieven of methodologische posities is even vanzelfsprekend als de 25 zenders op hun tv. Het zoeken naar eenheid, naar eenduidigheid, naar het Archimedisch standpunt waarvanuit alle sociale verschijnselen in één overkoepelend perspectief geplaatst kunnen worden, is niet langer onderdeel van de habitus van de gemiddelde student sociologie (en wordt zelfs een beetje gewantrouwd). En mocht deze student met dergelijke metafysische ambities de opleiding sociologie beginnen: na enkele weken onderwijs zal de student van het idee van de sociologie als eenheidswetenschap meestal wel verlost zijn. De habitus van de nieuwe generatie lijkt veeleer gekenmerkt door een zekere acceptatie en zelfs celebratie van het pluralisme. Door deze combinatie van pragmatisme en relativisme wordt ook de omgang met theoretische perspectieven anders. De sociologie wordt door de huidige jonge sociologen – studenten en jonge onderzoekers – meer als een soort *toolkit* gebruikt waaruit op basis van pragmatische overwegingen het desbetreffende perspectief (en methode) gehaald wordt. Het gevaar dreigt daardoor wel dat de omgang met sociologische benaderingen meer vrijblijvend, zonder consequenties, en bovendien meer individueel gericht

blijft: het in de vroege *AST*'s veelvuldig uitgesproken vertrouwen in maatschappelijke en persoonlijke relevantie, het geloof in de maatschappelijke positie van de sociologie, lijkt bij de jonge sociologen van vandaag de dag een beduidend minder grote rol te spelen.

Nu lijkt de jongere generatie niet alleen in de wetenschap de zoektocht naar eenheid en eenduidigheid te hebben opgegeven. Het is al vaak opgemerkt dat jongere generaties ook op het vlak van de moraal of de culturele voorkeuren minder exclusief en – om een begrip van Peterson te gebruiken – meer ‘omni-voor’ zijn geworden. Ook op deze gebieden stuit het naast elkaar bestaan van (voorheen) onverenigbare alternatieven niet langer op verzet. De verleiding is dan ook groot om de berustende houding van jonge sociologen ten aanzien van de sociologische pluriformiteit als een uitdrukking te zien van een algemener om zich heen grijpende ‘postmoderne tijdgeest’. Verschillende denkers hebben een dergelijke omslag van modern universalisme naar postmodern particularisme gesignaleerd.²⁴ Habermas (1989) bijvoorbeeld in zijn analyse van het ‘*konkretisch Denken*’ en Beck (1986) over het opkomend relativisme als gevolg van de ‘reflexieve wending’ in de moderne wetenschap door de wetenschapsstudies.

Vanuit het werk van Pierre Bourdieu is wellicht een meer sociologisch alternatief voor dergelijke ‘tijdgeest’-verklaringen te vinden. In Bourdieus visie (1989) zijn inhoudelijke posities als universalisme en relativisme verbonden aan posities in het wetenschappelijke veld: hij concludeert dat het vooral de ‘stadhouders van de gevestigde orde’ zijn die het universalisme verdedigen. De buitenstaanders nemen juist de relativistische positie in als strategie om ook inhoudelijk het machtsmonopolie te doorbreken. Vanuit deze redenering kan het verschil tussen de huidige jonge sociologen en de oprichters van het *AST* geïnterpreteerd worden als een gevolg van veranderende machtsverhoudingen binnen het sociologische veld: zoals bleek uit het bovenstaande had de generatie van de jaren zeventig al snel haar eigen domein gecreëerd, waarbij de oudere generatie buitenspel gezet werd. De huidige generatie jonge sociologen is, alleen al vanwege de veel kleinere aantallen, niet in staat om een dergelijke positie te bereiken.

Maar de acceptatie van het theoretisch pluralisme valt waarschijnlijk toch vooral toe te schrijven aan ontwikkelingen binnen het vakgebied zelf. Het streven naar de theoretische synthese is grotendeels vervangen door de aandacht voor het concrete, probleemgerichte empirische onderzoek. De vraag

24 Van Venrooij 2001.

naar theoretische systeembouwers lijkt hierdoor ook duidelijk verminderd en degenen met dergelijke ambities zijn in veel gevallen uitgeweken naar andere vakgebieden als de filosofie. Voor de huidige empirisch socioloog is het theoretisch pluralisme relatief onproblematisch. Ook met meerdere sociologieën kan men de sociologie bedrijven.

TABEL 1

Typen artikelen in de eerste vijf jaargangen van het *AST* (indeling gebaseerd op Arts 2000)

	Theorie	Empirie	Soc vd soc	Bio/essay	Interv.	N.a.v.	Rec.	Ov
1-1	5			2				2
1-2	3	3	3	1	1		3	
1-3	3					3	3	
1-4	2	2	2			6	1	
Jg 1	13	5	5	3	1	9	7	2
2-1	1		1		2	6	1	
2-2	2	2	2	1	1		4	
2-3	4	1	1			3	1	
2-4	1	2	1	1		1	3	
Jg 2	8	5	5	2	3	10	9	0
3-1	2	3	1		1	2	2	
3-2	4	1	1			1	3	
3-3	2	2	2			2	3	
3-4	2	5	4			2	1	
Jg 3	10	11	8	0	1	7	9	
4-1	2	2	2	1	1	1	4	
4-2	3	2		1		1	2	
4-3	1	3				2	2	
4-4	3	2					2	
Jg 4	9	9	2	2	1	4	10	0
5-1	0	5	0	0	1	1	1	
5-2	3	2	0	0	0	2	2	
5-3	0	5	0	0	0	1	1	
5-4	4	1	1	0	1	1	2	
Jg 5	7	13	1	0	2	4	6	0

Literatuur

- Arts, Wil (2000) 'Trends en lotgevallen: *Mens en Maatschappij* in de afgelopen 25 jaar', *Mens en maatschappij*, 75 (2): 151-162.
- Bourdieu, Pierre (1989) 'Het wetenschappelijke veld', in Dick Pels (red.), *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*, pp.179-212, Amsterdam: Van Gennep.
- Beck, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- El, Carla van (2002) *Figuraties en verklaringen. Stijlgebonden schoolvorming in de Nederlandse sociologie na 1968*, Amsterdam: Aksant.
- Habermas, Jürgen (1989) *Nachmetaphysisches Denken. Philosophische Aufsätze*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koper, Arnold, Constant Vecht & Max van Weezel (red.) (1991) *Alles moest anders. Het onvervuld verlangen van een linkse generatie*, Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.
- Pels, Dick (1998) 'Rondom Elias', in Anne Gevers (red.), *Uit de zevende. Vijftig jaar politieke en sociaal-culturele wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam*, pp. 73-85, Amsterdam: Het Spinhuis.
- Schuyt, Kees (2001) 'De toekomst van de sociologie (vervolg)', *Mens en maatschappij*, 76 (2001): 2-4.
- Venrooij, Alex van (2001) *De opkomst en ondergang van het innerlijk. Moderne en postmoderne filosofie in sociologisch perspectief*, Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam.